

Osmaniye Araştırmaları I

Editörler: Ümmügülsüm Candeğer, Huriye Emen

Ankara, Gazi Kitapevi, 2020, 381 sayfa, ISBN: 978-625-7911-58-0.

Gizem KOCAKILIÇ*

Tarih araştırmalarında parçadan bütüne bir çizgi takip edilmelidir. Genel tarihin anlaşılması bakımından yerel tarih çalışmaları büyük bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda denilebilir ki bir toplumun gelenekleri, inançları ve sosyoekonomik durumu hakkında bize bilgi veren yerel tarih çalışmaları olmaksızın bir milletin tarihi eksik kalmaya mahkûmdur.

Bereketli topraklara haiz Çukurova'nın doğusunda yer alan Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında köprü vazifesini üstlenen aynı zamanda Anadolu'nun doğu ve güneydoğusu arasında deniz bağlantısını sağlayan Osmaniye; fiziki ve beşerî coğrafya özelliklerini sağladığı avantajları ile eski çağlardan itibaren birçok medeniyetin bölgeye hâkim olma arzularını kamçılamaştır. Uygarlıkların gelişimini ve yayılmalarını sağlayan stratejik bir konuma sahip olan Osmaniye, çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış olmasının yanı sıra farklı kültürleri bünyesinde barındırmış, ırkların kaynaşmasını ve etkileşimini sağlayarak yeni kültürlerin oluşmasında da etkili olmuştur.

Bu tanıtımın konusunu Ümmügülsüm Candeğer ve Huriye Emen editörlüğünde “*Osmaniye Araştırmaları I*” adlı kitap meydana getirmektedir. Kolektif bir yapıda olan ve farklı disiplinlere mensup alanında uzman öğretim üyeleri tarafından kaleme alınan kitap 2020 yılı Mayıs ayında Gazi Kitapevi tarafından yayınlanmıştır. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi ve Çankırı Karatekin Üniversitesi akademisyenleri tarafından hazırlanan ortak bir

* Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, 2021106103@ogr.oku.edu.tr / gizemkocakilic@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1543-8916>

çalışmadır. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Rektörü Murat Türk'ün takdim yazısıyla başlayan 381 sayfalı kitap peşi sıra gelen içindekiler ve alfabetik sıraya göre düzenlenen bilim ve hakem kurulu listesiyle birlikte 16 bölümden meydana gelmektedir.

Kitap bölümleri 15 makale ve bir fotoğraf arşivinden oluşmaktadır. Söz konusu eserde bölüm başlıkları sırasıyla; I. Bölüm: “Osmaniye İlinin Kültür Varlıkları (ss.1-12)”, II. Bölüm: “Ovalık Kilikya’da Bir Geç Hitit Kalesi: Karatepe-Aslantaş/Azatiwataya (ss.13-34)”dır. III. Bölüm: “Hierapolis-Kastabala Sikkeleri (ss-35-104)”, IV. Bölüm: “Osmaniye İlinin Genel Coğrafi Özellikleri (ss.105-118)” dır. V. Bölüm: “Ortaçağda Osmaniye Civarındaki Kaleler-Ticari ve Askeri Açından Fonksiyonu (ss.119-140)”, VI. Bölüm ise: Osmaniye’de Süreklilik arz eden Vakıf Kurumları (Cebel-i Nur Zaviyesi Örneği) (ss.141-152)”, VII. Bölüm: “XIX. Yüzyılda Osmaniye Havalisinin Umumî Vaziyeti: (Aşiretler: İsyân, İslah ve İskân) (ss.153-184)” ismini almıştır. VIII. Bölüm: “Cebel-i Bereket Sancağı’nda Bulunan Gayrimüslimlerin İmar Faaliyetlerine Genel Bir Bakış (1882-1915) (ss.185-208)”, IX. Bölüm: “II. Meşrutiyet Dönemi Meclislerinde Cebel-i Bereket Mebusları (1908-1918) (ss.209-230)” isimli bölümdür. X. Bölüm: “1909 Ermeni Olayları Sonrası Cebel-i Bereket Sancağına Bağlı Erzin ve Dört Yol Çevrelerine Yapılan Yardımlar (ss.231-242)”, XI. Bölüm: “Sicill-i Avhal Kayıtlarına Göre Osmaniyeli Memurlar (ss.242-264)” bölümüdür. XII. Bölüm: “Milli Mücadele’de Kadirli ve Çevresi (ss.265-288)”, XIII. Bölüm: “Milli Mücadele’de Osmaniye’de Yörük Selim Bey’in Faaliyetleri (Harp Raporları ve Anılar Işığında) (ss.289-300)”, XIV. Bölüm: “Cebel-i Bereket’ten Osmaniye’ye: Göç ve İskân (1850-2020) (ss.301-322)” isimli bölümdür. XV. Bölüm: “Osmaniye Yöresinde Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm) (ss.323-366)”, XVI. Bölüm: “Eski Osmaniye Fotoğrafları (ss.367-381)” şeklindedir.

“Osmaniye İlinin Kültür Varlıkları” adlı I. Bölüm (ss.1-12) Ferdi Akbaş ve Ümmügülsüm Candegör tarafından kaleme alınmıştır. Osmaniye’nin fiziki ve beşerî coğrafya özelliklerine değinilmek suretiyle konuya giriş yapılmıştır. Kaleler şehri olarak adlandırılan Osmaniye’de kültürel açıdan büyük bir öneme sahip kaleler, ibadethaneler, camiiler, kiliseler, müzeler, köprüler, hamamlar ve çeşmeler coğrafi bir yaklaşım ile değerlendirilmiştir.

“Ovalık Kilikya’da Bir Geç Hitit Kalesi: Karatepe-Aslantaş/Azatiwataya” adlı II. Bölüm (ss.13-34) İrfan Tuğcu tarafından yazılmıştır. Modern dünyayı büyük bir yıkıma uğratan ve Hitit İmparatorluğu’nun dağılmasıyla sonuçlanan Kavimler Göçü, Anadolu’da yeni kültürel ve siyasi yapılar oluşturmuştur. Yazar, Prof. Dr. H. Theodar Bossert, Halet Çambel ve Uluğ Bahadır Alkım’dan oluşan bilim ekibinin Hitit kervan yollarının tespiti için başlattıkları çalışma ile Karatepe-Aslantaş kalesinin keşfedildiği üzerinde durmuştur. Karatepe –Aslantaş/Azatiwataya yerleşimin keşfine uzanan süreç, bölgenin isimlendirilmesi, kale yerleşimini çevreleyen sur sistemi, anıtsal kapı girişleri ve mimari kabartmalar hakkında detaylı bilgiler veren yazar orthostatlar üzerindeki kabartmaların dini ve

günlük yaşama dair önemli bilgiler sunduğunu ifade etmiştir.

“*Hierapolis-Kastabala Sikkeleri*” adlı III. Bölüm (ss.35-104) Fatih Erhan tarafından kaleme alınmıştır. Kilikya Bölgesi'nin ve Hierapolis-Kastabala kentinin tarihsel sürecine değinilmiş olup kentin isimleri ile ilgili lejantlar kronolojik olarak listelemiştir. Hierapolis-Kastabala sikkelerinin ön ve arka yüzündeki tasvirleri/tipleri sırasıyla IV. Antiokhos Epiphanes, Kartal, Tykhe (Kent Tanrıçası, Fortuna), Perasia, Çam Ağacı, Palmiye(Hurma) Ağacı, Pyramos, Dionysos, Zeus, Athena, Hygieia, Kimliği Belirsiz Krallar (Büyük İskender?, Seleukos Kralı?, Boule, Roma İmparatorları, Çelenk, Nike, Helios, İmparator/İmparatoriçe Kültü, Meşale ve Kerykeion, Meşale, Ödül Vazosu, Herakles (Hercules) ve Tapınak başlıkları altında sikkeleri etraflıca inceleyen yazar elde ettiği bulgular sonucu sikkelerin kentin M.Ö.2.yüzyıldan M.S.3.yüzyıla değin sosyoekonomik ve sosyokültürel durumu hakkında bilgiler verdiğini ifade etmiştir. Öte yandan yazarın makale sonunda sikkelerin fotoğraflarına yer vermek suretiyle kataloglama yoluna gitmesi konunun aydınlatılması açısından oldukça önemlidir.

“*Osmaniye İlinin Genel Coğrafi Özellikleri*” adlı IV. Bölüm (ss.105-118) Ferdi Akbaş tarafından yazılmıştır. Osmaniye ilinin genel fiziki coğrafya özellikleri ile konuya giriş yapılmış olup araştırma sahasının dağlık ve tepelik alanları, bitki örtüsü, akarsuları ve toprak örtüsü hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Osmaniye ilinin genel beşeri coğrafya özellikleri başlığı altında araştırma sahasının stratejik konumunun önemi, nüfusun yıllara göre dağılışı, yaş ve cinsiyet yapısı, okur-yazar oranı, temel geçim kaynakları, ekonomik faaliyetleri, arazi bölünüş sistematiğine yer verilmiştir. İlin fiziki ve beşeri turizm varlıklarının turizme beklenen düzeyde kazandırılmadığından söz eden yazar, bu durumun tanıtım eksikliğinden kaynaklandığını vurgulamakta ve sorunun çeşitli plan ve programlar hazırlanarak üzerinden gelineceği düşüncesidir.

“*Ortaçağda Osmaniye Civarındaki Kaleler-Ticari ve Askeri Açından Fonksiyonu*” adlı V. Bölüm (ss.119-140) Ayşe Atıcı Arayancan tarafından kaleme alınmıştır. Çukurova ve Osmaniye'nin tarihçesi ile konuya giriş yapan yazar bölge tarihini üç aşamada incelemiştir. Bunlardan ilki Bizans, Selçuklu, Ermeni ve Haçlılar ikincisi İlhanlılar ve Memlükler üçüncüsü ise İlhanlıların bölgeden çekilmesi, Türkiye Selçuklularından ayrılan beylikler, Osmanlılar, Memlükler ve Ramazanoğulları arasında değişen güç dengesi ve hâkimiyet kurma süreçleridir. Yol güzergâhları üzerinde bulunan kalelerin ticari fonksiyonu, kalelerin Sugûr-Avâsım hattında bulunması ve askeri açıdan önemi, Osmaniye ve civarında bulunan ortaçağ kaleleri gibi konular üzerinde durulmuştur. Kaleler sivil-askeri savunma anlayışının oluşturduğu yapılardır. Bu doğrultuda yazar Osmaniye ve çevresinde bulunan kalelerin bölgenin ticari-askeri hattını belirlediğini Suriye ve Gülek Boğazının ise kalelerin fonksiyonunu arttıran en önemli etken olduğuna vurgu yapmıştır.

“*Osmaniye'de Süreklilik Arzeden Vakıf Kurumları (Cebel-i Nur Zaviyesi Örneği)*” adlı VI. Bölüm (ss.141-152) Huriye Emen tarafından yazılmıştır. İdari taksimatta Osmaniye ve zaviye vakıfları başlığı altında Osmanlı Devleti'nin bir iskân modeli olarak kabul ettiği tekke ve zaviyelerden süreklilik arz eden Cebel-i Nur Zaviyesinin 1519-1854 yılları arası gelir ve giderlerini inceleyen yazar icareteyn

uygulamalarına dair muhasebe işlemleri, zaviye idaresi ile ilgili problemlere de değinmiştir.

“*XIX. Yüzyılda Osmanıye Havalisinin Umumi Vaziyeti: (Aşiretler: İsyân, İslah ve İskân)*” adlı VII. Bölüm (ss.153-184) Hüseyin Hilmi Aladağ tarafından kaleme alınmıştır. İskân hareketlerine sahne olan Osmanıye; Kınık, Bayat ve Yüreğir aşiretleri ile Türkleşmiştir. 1800-1865 tarihleri arasında Osmanıye’de Avşar, Varsak, Reyhanlı, Sırkıntılı, Tacirli, Cerid, Bozdoğan, Küçük Ali Oğulları, Ulaşlı ve Kozanoğulları aşiretlerinin varlığı bilinmektedir. 1865-1900 yıllarında geldiğinde ise Osmanıye’de bir dönüşüm yaşanmıştır. Fırka-i Islahiye’nin bölgeye gelmesiyle aşiretlere iskân edilerek devletin mevcut otoritesi söz konusu bölgede yeniden tesis edilmiştir. Bölgeye bağlı köylerin ve nahiyelerin tablolar halinde demografik vaziyetinin verilmesi konunun pekiştirilmesine katkı sağlamıştır.

“*Cebel-i Bereket Sancağı’nda Bulunan Gayrimüslimlerin İmar Faaliyetlerine Genel Bir Bakış (1882-1915)*” adlı VIII. Bölüm (ss.185-208) Burak Kocaoğlu tarafından yazılmıştır. Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminden itibaren uygulamış olduğu hoşgörü politikası gayrimüslimlerin Osmanlı hâkimiyetine girmelerine neden olmuştur. Farklı etnik grupları bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti gayrimüslimlere zimmet statüsü vermiştir. Yazar gayrimüslimlerin devletin gücünün zayıfladığı dönemlerdeki imar faaliyetlerinin tehdit edici bir unsur olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Öte yandan Cebel-i Bereket sancağında bulunan Cizvit papazları ve Protestan misyonerlerin faaliyetleri, sancaktaki yerli gayrimüslim kilise, mektep inşa faaliyetleri ve devletin tutumu gibi konular üzerinde duran yazar devletin gayrimüslimlerin imar faaliyetlerine kurallar dâhilinde izin vermiş olmasına rağmen ortaya çıkan yapıların devletin otoritesini zayıflatmak için fesat yuvaları olduğuna değinmiştir.

“*II. Meşrutiyet Dönemi Meclislerinde Cebel-i Bereket Mebusları (1908-1918)*” adlı IX. Bölüm (ss.209-230) Şenay Atam tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, Meşrutiyet’in ilanı ve Osmanlı’da parlamenter sisteme geçiş süreci, II. Meşrutiyet döneminde yapılan seçimler sonucu Mebusan Meclisi’nde Cebel-i Bereket’ten seçilen mebusların biyografileri, (Mehmet Reşit Efendi ve Hasan Sezai Bey) dönemin meselelerine bakışları, sorunlara önerdikleri çözümler ve meclisteki faaliyetlerini incelemiştir.

“*1909 Ermeni Olayları Sonrası Cebel-i Bereket Sancağına Bağlı Erzin ve Dörttyol Çevrelerine Yapılan Yardımlar*” adlı X. Bölüm (ss.231-242) Ahmet Caner Çatal tarafından yazılmıştır. 1909 Adana Olaylarının patlak vermesi üzerine bölgedeki gerginliğin sona ermesi için Öğüt Kurulu oluşturulmuştur. Ne var ki Türkler ve Ermeniler arasında yaşanan olaylar kontrol edilemez boyutlara ulaşmış ve civardaki bölgelere sıçramıştır. Erzin ve Dörttyol havalisinde yaşanan olaylarda çok sayıda insan hayatını kaybetmiş ve birçok yapı zarar görmüştür. Hükümet ise bölgeye takviye askeri kuvvetler ve öncelikle tıbbi yardım ulaştırmaya çalışmıştır. Erzin ve Dörttyol civarında yaşanan olaylar sonrası zararı telafi etmek için haneler tespit edilmiş ve söz konusu hanelere yapılacak masraf miktarı, inşaat komisyonuna gönderilen miktar ve komisyonun maaş masrafları tespit edilerek bölge halkının günlük yaşama tekrar adapte olması sağlanmıştır.

“*Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Osmaniyeli Memurlar*” adlı XI. Bölüm (ss.242-264) Aydın Efe tarafından kaleme alınmıştır. 1834-1887 tarihleri arasında Osmaniyede doğan; Ahmet Tevfik Efendi, Ali Rıza Efendi, Ebubekir Sadık Efendi, Esat Bey, Halil Rifat Efendi, Hüseyin Efendi, İbrahim Hakkı Efendi, Mehmet Celalettin Bey, Mehmet Celalettin Efendi, Mehmet Ökkeş Efendi, Mehmet Sait Efendi, Mehmet Şükrü Efendi, Hacı Mustafa Efendi, Mustafa Efendi, Mustafa Hamdi Efendi, Nuri Efendi ve Süleyman Efendi gibi memurların biyografilerine yer veren yazar memurların adı, baba adı, doğum tarihi, doğum yeri, memurların okudukları okullar, bildikleri diller, memurların işe başlama yaşları ve görevleri tablolar oluşturulmak suretiyle değerlendirmiştir.

“*Millî Mücadelede Kadırlı ve Çevresi*” adlı XII. Bölüm (ss.265-288) Mikail Kolutek tarafından yazılmıştır. Mondros Mütarekesi sonucu İtilaf devletlerinin bölgeyi işgali ile konuya giriş yapılmıştır. Akabinde Tufan Bey’in Andırındaki faaliyetleri ve Kuva-yı Milliye’nin örgütlenişi, Kadırlı’nın Fransızlar tarafından işgali, Kadırlı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması, Tufan Bey’in Kadırlıye gelişi ve bölgedeki Fransız işgalinin sona ermesi, Kadırlının yeniden işgali tehlikesi ve havadan bombalanması gibi gelişmeler üzerinde durulmuştur.

“*Millî Mücadele’de Osmaniyede Yörük Selim Bey’in Faaliyetleri*” adlı XIII. Bölüm (ss.289-300) Ebru Güher tarafından kaleme alınmıştır. Yörük Selim Bey’in Osmaniyede ve Haruniyeye gelişi, bölgedeki faaliyetleri ve özellikle Haruniyede verdiği mücadele de önemli roller üstlendiğinden bahsedilmiştir.

“*Cebel-i Bereket’ten Osmaniyeye: Göç ve İskân (1850-2020)*” adlı XIV. Bölüm (ss.301-322) Ümmügülsüm Candeğer tarafından yazılmıştır. Bereketli topraklara sahip Çukurova bölgesinde pamuğun önemli bir ticari ürün olması dikkatleri bölge üzerine çekmiştir. Yazar, bölgede yaşanan halkın yaylak-kışlak arasında hareketinin bölgenin iskânında önem arz ettiğini ifade etmiştir. Nogay, Tatar, Çeçen ve Bosna muhacirlerinin bölgeye iskân edilme süreçleri üzerinde duran yazar Mehmet Akif Terzi & Ahmet Ergün, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Cebel-i Bereket Sacanğı*, Vital Cuinet, *La Turquie d’Asie: Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonné de Chaque Province de l’Asie Mineure* ve *Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniyede) Vilayeti* adlı çalışmalardan istifa edilerek Osmaniyede’nin nüfusu kronolojik çerçevede içerisinde incelenmiştir. Bölgeye iskân edilen halk, muhacir, göçmen ve mülteci kavramları üzerinde durulmuş; 1900’den 1967 yılına değin artan Müslüman nüfus ise bölgeye göçlerin devam etmesiyle açıklanmıştır.

“*Osmaniyede Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*” adlı XV. Bölüm (ss.323-366) Ali Doğaner tarafından kaleme alınmıştır. Çukurova bölgesinin farklı etnik gruplara ev sahipliği yaptığına değinen yazar toplum hayatında önemli bir yere sahip olan törenlerin tarihi süreç içerisinde ne gibi değişikliklere uğradığını tespit etmiştir. Ulaşlı Türkmenlerin doğum, evlilik ve ölüm törenlerinde yaptığı ritüeller, ritüellerin hangi anlamlar barındırdığı, inançların bir uzantısı olan törenlerin geçmişte ve günümüzde işlevleri yapılan sözlü tarih çalışmasıyla incelenmiştir.

“*Eski Osmaniyede Fotoğrafları*” adlı XVI. Bölüm (ss.367-381) Ümmügülsüm Candeğer, Aydın Efe,

Huriye Emen ve İsmail Okan Güney'in ortak çalışmasıyla hazırlanmıştır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi ve yabancı araştırmacıların yurtdışında bulunan arşivlerinden elde edilen fotoğraflar açıklamalarına yer verilerek kronolojik olarak derlenmiştir.

Ümmügülsüm Candeğer ve Huriye Emen editörlüğünde hazırlanan "*Osmaniye Araştırmaları I*" adlı eser de yer alan makaleler birbirini tamamlar niteliktedir. Alanında ilk olması, Osmaniye şehrinin muhtelif zamanlarına ve gizli kalmış yönlerine ışık tutması hasebiyle örnek bir çalışmadır.